

**Граждани за
Европа**
Твоят глас е важен

Център за либерални стратегии
www.cls-sofia.org

www.european-citizens-consultations.eu

АЛФА РИСЪРЧ

София, ул. Искър 54, 1000
Лица за контакт:
Геновева Петрова
Радостина Ангелова
E-mail: headoffice@aresearch.org
Тел. 02/9869075, 02/9836056

СЕМЕЙСТВО И СОЦИАЛНА ПОЛИТИКА

ОБЩЕСТВЕН ДЕБАТ „ГРАЖДАНИ ЗА ЕВРОПА”

ТВОЯТ ГЛАС Е ВАЖЕН

СОФИЯ

ФЕВРУАРИ 2007

Семейство и социална политика

Социални и икономически условия за живота на семействата в Европа

Същност на проблема

Системите за социална закрила са добре развити в Европейския съюз. Те предвиждат подпомагане при финансови затруднения, свързани с безработица, здравословни проблеми, нетрудоспособност, изпълнение на родителските задължения, старост, загуба на съпруг/а или родител. Все нещата, които хората свързват с понятието 'Европейски социален модел'.

Следва да се уточни, че решенията по въпросите на социалната закрила и 'семеините' политики не се вземат на европейско ниво. Тези решения се вземат от отделните държави-членки. Тяжна е отговорността за попълване на бюджетите с необходимите средства, съответно, за разпределението на набраните средства. Националните правителства имат свобода при вземане на решения за видовете помощи, техните получатели и размера на подпомагане. Националните правителства определят също така обхвата на медицински услуги, покривани от националните здравно-осигурителни системи.

Различните държави-членки на Европейски съюз имат различен подход. В някои страни правителствата облагат гражданите си с големи данъци и предоставят по-щедрa социална закрила. В други държави данъците са по-ниски и съответно нивата на социална закрила също са по-ниски.

Правото на Европейския съюз включва обаче изискване към всички държави-членки да спазват основните принципи на равнопоставеност и недискриминация. Европейско законодателство урежда освен това

- правото на гражданите да живеят и работят във всяка една държава в рамките на Европейския съюз, независимо от своето собствено гражданство
- нормите за безопасни условия на труд,

- правото на отпуск по майчинство.

Тъй като Европейският съюз има ограничени правомощия в социалната сфера, ключовата дума по отношение на социалната политика е 'сътрудничество'. Съществува единомислие между европейските правителства по отношение на необходимостта от засилено координиране на националните стратегии.

Основният въпрос е дали Европейският съюз може и трябва да играе по-голяма роля при разработване на мерки в подкрепа на семействата с деца. Този въпрос става все по-актуален поради тенденцията към застаряване на населението в Европа. Тази тенденция е резултат на

- намаляващата раждаемост
- увеличаването на средната продължителност на живот.

Повече мерки в подкрепа на семействата с деца би означавало накърняване на 'суверенното' право на държавите-членки по отношение на въвеждането на данъци и тяхното бюджетно преразпределение. Поради това въпросът за вземане на решения на ниво Европейски съюз е особено чувствителен.

Законодателни мерки на Европейски съюз във връзка с функционирането на

Общия пазар

Законодателни мерки на Европейския съюз във връзка с функционирането на Общия пазар са въведени с цел:

- осигуряване свободното движение на работната сила,
- гарантиране на основни човешки права
- гарантиране на честна конкуренция.

Значителна част от европейското законодателство регламентира въпроси на здравеопазването и безопасните условия на труд. Въведени са редица нормативни изисквания по отношение на различни параметри - от максималния брой работни часове до минималната продължителност на отпуска по майчинство. Целта на подобни нормативни ограничения е фирмите, които работят в рамките на Общия пазар, да не преследват повишаване на конкурентността в ущърб на своите работници.

За хората, решили да упражнят фундаменталното си право на свободно движение в рамките на ЕС и избрали да живеят и работят в друга страна, гарантирането на

социална сигурност е също изключително важно. Европейският съюз е въвел редица правила с цел облекчаване на проблемите, които могат да произтекат от свободното движение на хора. Но тези правила имат за цел да търсят съответствие между отделните системите за социална закрила на държавите-членки, без да налагат тяхното хармонизиране.

Независимо от това съществуват решения на Съда на Европейските общности, които могат да влияят пряко върху националните разпоредби в социалната сфера. Така например има решение на Съда на Европейските общности, според което при прекалено дълги срокове на чакане за определени форми на лекарска интервенция в дадена страна, гражданите на тази страна имат право да потърсят лечение в друга страна от Европейския съюз, като разходите за лечение се поемат от здравно-осигурителна система на родната държава.

Демографски промени

Населението в Европа застарява поради

- намаляване на раждаемостта
- увеличаването на средната продължителност на живот.

Изтъкват се различни причини за намаляване на раждаемостта. Според някои експерти тя се дължи на увеличаването на броя на домакинствата, в които работят и двамата съпрузи и на нарастващите възможности за професионално развитие на жените. Трудовата реализация на жените се вижда като една от причините за нарастване на възрастта, на която жените раждат първото си дете, както и за намаляване на броя на децата в семействата.

Последиците от тази тенденция и нарастващата средна продължителност на живота дават основания за прогнози, според които към 2030 година броят на населението в ЕС във възрастовата група 55-64 г. ще се увеличи с 25%, докато броят на младите ще намалее с 10%. Това би означавало, че към 2050 година в Европейския съюз ще живеят три пъти повече граждани над 80 годишна възраст отколкото към днешна дата и

отделно от това една четвърт от европейското население ще влиза във възрастовата група 60-79 години.

Намаляването на трудоспособното население в Европа очертава два проблема пред Европа:

- недостиг на работна ръка.
- непосилно натоварване на социалните и пенсионни системи.

Някои европейски страни реагират вече на тази перспектива. Те увеличат възрастта за пенсиониране, за да задържат хората по-дълго на пазара на труда, Все по-често се обсъжда нуждата от 'активни' мерки, които да подкрепят семействата и да насърчават жените да раждат повече деца.

И в това отношение съществуват големи разлики в подходите на отделните държави-членки. Някои страни предоставят щедри детски надбавки, обезщетения за майчинство и облекчения при отглеждането на деца. Други изостават значително.

По-пълно включване на лицата в трудоспособна възраст в работната сила

Предвид застаряването на населението в Европа се наблюдават засилени мерки, които имат за цел да насърчават повече жени към включване и задържане на пазара на труда и да стимулират хората да работят до по-висока възраст.

Все по-голямо значение се отдава и на 'учението през целия живот'. Това предполага адаптиране на образователните системи, така че те да позволяват на хората да продължават да придобиват нови умения през целия си професионален живот и да се приспособяват по-лесно към променящите се изисквания и нужди на работодателите.

Европейските правителства са си поставили за цел да увеличат заетостта сред населението в трудоспособна възраст до 70% като цяло и до 60% при жените и до 50% при по-възрастните работници.

Напредъкът в постигането на тези цели засега остава скромнен. Степента на заетост в ЕС е повишена минимално, до 63.3%. Заетостта при жените (55.7%) показва бавно нарастваща тенденция. Заетостта сред по-възрастните работници продължава да е ниска - 41%. Безработицата сред лицата на възраст от 15 до 24 години е 17.7%, т.е. два пъти по-висока от средната безработица, която възлиза на 9%. Само 36.8% от лицата на възраст 15-24 година имат работа.

И тук се наблюдават големи различия между отделните държави-членки. Някои са постигнали по-висока пенсионна възраст. Други демонстрират високи нива на участие на жените на пазара на труда. Трети търпят провал и в двете насоки.

Според данни на Европейската комисия, повече от 60 милиона души (18%) в ЕС живеят в бедност или са застрашени от бедност. Половината от тях живеят дългосрочно в бедност. Рисковите групи включват деца и млади хора, възрастни, безработни и семейства, в които има само един родител. Процентът на хора, живеещи в бедност, т.е. с доходи под 60% от средните за страната, варира значително между отделните държави-членки. Той е 8% в Дания и 23% в Португалия.

През 2000 г. европейските правителства се обединиха около необходимостта от „решителни” действия, които да доведат до изкореняване на бедността до 2010 г.

В продължение на тези намерения през 2006 г. държавите-членки приеха нов механизъм за координиране на усилията в три определени посоки:

- изкореняване на бедността и премахване на социалната изолация;
- постигане на “адекватни и устойчиви” нива на пенсиите
- осигуряване на високо качество на здравните услуги при достъпни цени.

Одобрена бе система от показатели за следене на напредъка за постигане на набелязаните цели. Системата предвижда и обмен на опит между страните по отношение на най-добри практики.

Организирането на пенсионните и здравни системи остава отговорност на националните правителства независимо от въвеждането на новия координационен механизъм

Целта да се постигне по-пълно включване на лицата в трудоспособна възраст в пазара на труда е заложена и в Европейската стратегия за заетостта. Тази стратегия представлява политическа рамка, която предвижда съгласуване между отделните държави на националните им стратегии за заетост на основата на обмен на добри практики и общи цели.

Мерки в подкрепа на семействата

Като част от усилията за по-пълно включване на лицата в трудоспособна възраст в работната сила, голямо значение се отдава на насърчаването на семейния живот и подобряване на баланса между работно и свободно време. Това се разглежда като важно не само за насърчаване на по-голямото участие на жените на пазара на труда, но и за повишаване на производителността на европейската икономика.

Документът на ЕС 'Интегрирани насоки за насърчаване на икономическия растеж и заетостта в периода 2005-2008' поставя труда в контекста на цялостния жизнен цикъл на човека. Целта е да се даде възможност на хора от всички възрасти да дават своя принос към подобряване на нивата на заетост, без това да влиза в конфликт със семейния живот. Документът застъпва всички аспекти – заетостта сред младежите, различията между половете по отношение на труд и заплащане, съчетаването на работа и личен живот, грижите за децата, насърчаването на работниците да остават по-дълго на пазара на труда и на работодателите да ги задържат.

Равни възможности

Принципът на недискриминация заляга още в Договора за създаване на Европейската икономическа общност (Договора от Рим) от 1957 г. На тази основа са приети европейски законодателни актове, които забраняват всяка дискриминация на работното място – било то на базата на пол, раса, етническа принадлежност, религия, убеждения, физически недъзи, възраст и сексуална ориентация. Същевременно ЕС предоставя финансиране за инициативи, които насърчат създаването на равни възможности за половете.

Специални усилия се полагат и за отчитане на необходимостта от насърчаване на равните възможности за половете при разработването на останалите политики на ЕС.

Приоритети са

- изравняване на разликата в заплащането на мъжкия и женския труд
- подобряване на баланса между работно и свободно време
- борба с насилието над жени и трафика на хора
- насърчаване на равенството между половете извън ЕС.

Европейското анти-дискриминационно законодателство засяга широк кръг от проблеми в областта на равните възможности, но и тук отговорността за постигането на

поставените общи цели остава национална. Решенията за конкретните мерки се вземат от държавите-членки, а самите мерки водят до различен успех.

Деца

Както и другите социални политики, мерките, засягащи отглеждането на деца, са отговорност преди всичко на националните правителства. Същевременно част от европейските Структурни фондове, предназначени за смекчаване на различията между богатите и бедни региони в ЕС, отиват за създаване на условия за отглеждане на деца, които позволяват на родителите да работят. ЕС подпомага финансово и неправителствени организации, които работят по социални проблеми, включително закрила на децата.

Отвъд тези форми на подпомагане ролята на Европейската комисия е ограничена. Тя се изразява в

- насърчаване на отделните правителства да си сътрудничат,
- координиране на националните законодателства и политики
- поощряване на сключването на трансгранични споразумения за реализиране на програми в подкрепа на деца, нуждаещи се от помощ.

Прогнозни данни за населението в ЕС 2005-2050

	В хиляди	Процент
Общ брой на населението	-8 659	-1.9%
Деца (0-14)	-13 811	-18.6%
Младежи (15-24)	-14 035	-24.3%
Млади хора в активна възраст (25-39)	-24 867	-25.0%
Хора на средна възраст (40-54)	-18 666	-19.0%
Хора в предпенсионна възраст (55-64)	4 721	9.1%
Възрастни хора (65-79)	25 688	44.5%
Хора на преклонна възраст (80+)	32 311	171.6%

Прогнозни данни по страни: население и раждаемост

	Население (в милиони)		Раждаемост (брой деца на жена)	
	2005	2050	2004	2050
Австрия	8.2	8.2	1.4	1.4
Белгия	10.4	10.9	1.6	1.7
България	7.7*	N/A	1.3*	N/A
Кипър	0.7	1.0	1.5	1.5
Чехия	10.2	8.9	1.2	1.5
Дания	5.4	5.4	1.8	1.8
Естония	1.3	1.1	1.4	1.6
Финландия	5.2	5.2	1.8	1.8
Франция	60.6	65.7	1.9	1.9
Германия	82.5	74.6	1.4	1.5
Гърция	11.1	10.6	1.3	1.5
Унгария	10.1	8.9	1.3	1.6
Ирландия	4.1	5.5	2.0	1.8
Италия	58.5	52.7	1.3	1.4
Латвия	2.3	1.9	1.3	1.6
Литва	3.4	2.9	1.3	1.6
Люксембург	0.5	0.6	1.7	1.8
Малта	0.4	0.5	1.7	1.6
Холандия	16.3	17.4	1.8	1.8
Полша	38.2	33.7	1.2	1.5
Португалия	10.5	10.0	1.5	1.6
Румъния	21.6	N/A	1.3*	N/A
Словения	2.0	1.9	1.2	1.5
Словакия	5.4	4.7	1.2	1.6
Испания	43.0	42.8	1.3	1.4
Швеция	9.0	10.2	1.7	1.9
Великобритания	60.0	64.3	1.7	1.8
ЕС-25	459.5	449.8	1.5	1.6

* Данните са от декември 2006

* N/A = няма достъпни данни

** EU-25 (не включва новоприсъединилите се страни България и Румъния)